

rezonatora ovisi o veličini šupljeg prostora. Rezonancija kao fizikalna pojava postoji samo u ždrijelu i ustima, jer ti organi mogu mijenjati oblik i veličinu, napetost svoje muskulature i prema tome se uskladiti s visinom tona, koji je titrajem glasnica izveden u larinksu. »Čovječji larinks je doduše izvanredan *generator* glasova, ali u larinksu proizvedeni glasovi još se bitno mijenjaju u *rezonatoru*, koji imade velik utjecaj na kvalitetu glasa i na govor...« I dalje »Toraks i glava titraju doduše kod govora, kako se to može i rukom osjetiti (*fremitus*), ali to titranje nije rezonancija u smislu fizikalno-akustičkog fenomena, nego je to mehanička energija, koja se putem mišića prenosi na kosti« (A. Šerčer, *Otolaringologija*).

(*Svršit će se.*)

O AKCENATSKIM REFORMAMA

Ivan Brabec

Članak dra. Ljudevita Jonkea »Pravopisna komisija o akcentima«, štampan u 2. br. lanjskog Jezika, sigurno je obradovao golemu većinu onih, koji se zanimaju za akcenatska pitanja. Javnost je doznala, da je Komisija u rješavanju tih problema bila vrlo elastična. Zauzela je stanovište, da se na tom području ne moramo bezuvjetno držati Daničića. Koliko god cijevali zasluge toga značajnog lika na području nauke o našem jeziku, ipak od Daničića ne možemo učiniti ono, što sam nije htio biti. Da on sebe nije smatrao zakonodavcem, dokazuje njegova skromnost u iznošenju činjenica. U njegovim Srpskim akcentima, na pr., čitamo ovakve formulacije: ne znam ništa više kazati, ovaj akcent biće običniji, ne znam zacelo i sl.

Veliko značenje ima činjenica, što je Komisija dopustila priličan broj akcenatskih dubleta. U jeziku su dublete nevolja i trebalo bi nastojati, da ih bude manje, ali na području našeg akcenta one su neophodno potrebne, jer one postoje. A činjenice su tvrđe od najljepših želja. Tko bi u sukobu između starog i novog, u sukobu između pokrajina bio sudac? Presudit će vrijeme, a zasada se nije moglo učiniti ništa pametnije nego dopustiti dublete. Naša javnost bit će zahvalna onima, koji su omogućili, da se ove teškoće riješe na način, koji vodi računa o promjenama u akcentu našeg jezika.

Širina u rješavanju ovog pitanja zadovoljit će najrazličitije potrebe. Gdje je potrebno arhaiziranje, gdje to traži ritam ili koji drugi razlog, poslužiti će starina. U predavanjima, govorima, razgovorima bit će nam dobro i novo. Najvažnije je to, što se ljudima, koji govore normalnim današnjim novoštokavskim akcentima, ne će predbacivati, da ne govore književno.

Međutim, rad Komisije bit će uzaludan, ako se javnost ne bude držala onoga, što je Komisija odredila kao pravilno. Ali mislim, da će u tom pogledu ipak biti teškoća u prenošenju akcenta na proklitiku. Dok je po prijedlogu Komisije dopušteno, da se akcent ne prenosi s trosložnih i višesložnih

riječi, obavezno je prenošenje s riječi od jednog ili dva sloga, na pr. òd brata, ù vòdu, ispòd kuće, zà rùku, ispod gràda. Tu se nije vodilo dovoljno računa o osobinama današnjeg književnog jezika.

U današnjem književnom jeziku vrši se novoštokavsko prenošenje akcenta u riječima ili u onom, što se osjeća kao riječ, na pr. kod glagola: prepísati, prèpíšëm, prèpísān, nè píšëm; pohvāliti, pòhvālím, pòhvāljen, nè hvālím, i t. d. Ili kod priloga: pòmalo, odàsvid, dòsad, nàoko, nàpamēt i t. d.

Drukčije je pri slaganju prijedlogā s imenicama, pridjevima i zamjenicama. Isti čovjek kazat će: Stigao sam ù grād navrijeme, i: U grād svojih snova nije puštao nikoga. — Otišli su ù dòm, i: Delegacija je otišla u dòm sindikata. — Bio sam ù kući, i: U kūći moga dobrog prijatelja vidio sam čudan prizor.

Očito je, da prenošenje akcenta zavisi od položaja riječi, od toga, da li je sama ili je u vezi s drugim riječima. Kad je sama, akcent skače na prijedlog, a kad je dio sintagme, on ostaje na njoj. Prenošnje akcenta sa sintagmi, pogotovu većih, zvuči usiljeno. Evo još nekoliko primjera s prenesenim i neprenesenim akcentom: Gledao je ù rùke. — Našu sudbinu položili smo u rùke najsposobnijega. Pao je nā glāvu. — Na glāvu ove lutke treba metnuti šešir. Hajde ù rēd. — Jagić ide u rēd najistaknutijih filologa.

Pri razmatranju ove pojave valja imati u vidu, da se naš jezik udaljio od narodnoga jezika, u kojem su sintagme bile mnogo rjeđe nego u našem današnjem književnom jeziku. Usporedimo koju god narodnu pjesmu ili pripovijetku s tekstovima naših majstora pera. Rado slušamo prenošenje u desetercima:

*On boluje ù ranama ljutim,
Oblazi ga mati i sestrice,
A ljubovca òd stida ne mogla.*

Međutim Krležina »Baraka pet be« ne će podnijeti isto mjerilo. »Grof Maksimilijan Akselrode, komtur malteškog reda, postao je johaniterski chevalier de justice, u potpunoj gali sà srebrnim krstom, u svojoj četrnaestoj godini. Mjesto šesnaest plemenitih i viteških predaka na liniji svoga gospodina oca, i svoje gospođe majke, visokorođene kneginje, potrebnih zà rang visokog dostojanstvenika visokog malteškog reda...« Možemo li u ovom tekstu čitati sà srebrnim krstom, zà rang visokog dostojanstvenika? Ne možemo, iako prijedlozi stoje ispred riječi od jednog i od dva sloga!

Ovo brojanje slogova ima svoje nezgode. Ima dvosložnih prijedloga, koji zajedno s drugom dvosložnom riječi daju četiri sloga (*iznad zida*). Ne vidim razloga, zašto se dopušta, da se kaže od Čigānkē, za bŕđānku, a za-branjuje izgovor *ispod mōsta*? Tu se traži, da akcent prijede na prijedlog (*ispod mosta*). Nisam brojao, ali vjerujem, da veći broj obrazovanih ljudi, koji govore književnim jezikom, u ovakvim slučajevima ne vrše prenošenje.

Zapleteno je i s određenim pridjevima i zamjenicama. S pokretnim vokalom te riječi često su trosložne, pa bi naglasak smio ostati na njima (po žūtōme, od cīnōga, za našega). Bez toga vokala one su dvosložne, pa bi akcent morao skakati (pò žūtōm, òd cīnōg, zà našēg). Hoćemo li u predavanju misliti na to, da li ćemo uzeti pridjev ili zamjenicu s pokretnim samoglasnikom ili bez njega! Tko to može? Tko to hoće?

Pri tom brojanju smetat će nam i to, što riječi u različitim padežima imaju nejednak broj slogova. Bit će nam teško paziti na sve to.

Sputavanje slobode u prenošenju akcenta na proklitiku smetat će i u čitanju stihova, u recitiranju. Kako da pročitamo drugu kiticu Vidrićeva Pejsaža?

*I nebo se plavi visoko,
nečujno laste plove;
Pod brijegom iz crvenih krovova
Podnevno zvono zove.*

Sigurno: i nebo, pod brijegom, jer nas na to upućuje ritam drugih stihova ove pjesme:

*U travi se žute cvjetovi,
Za sjēnatim onim stablima,
Ualòvito, mirno i spokojno.*

Neke Nazorove stihove treba čitati drukčije, nego što traži Komisija:

*Dajte mi kaplju rose na kòri jasenovoj,
I kaplju žuta soka na bóbi na smrekovoj.*

Dvosložna kòra ne bi smjela zadržati naglasak, ali Nazor ga je ipak ostavio na njoj.

Iz stihova 3. dijela Šikare:

*I svūda plot si digla,
I svāki list je isti,
I gūšćā nego prije,*

vidimo jasno, da i u ovom primjeru moramo odstupiti od spomenutog pravila:

*Šikaro, tebi nek je čast! — Uzmaknuše
Pred jāčōm silom divi, (a ne prēd jačōm).*

Ovakvih primjera moglo bi se naći još mnogo, no to nije potrebno, jer i iz ovih vidimo dovoljno jasno, da nas pravilo o prenošenju akcenata na proklitike dovodi u nezgodan položaj. Hoćemo li pjesme čitati drukčije, nego što je mislio pjesnik, drukčije, nego što zahtijeva ritam? Ili ćemo pri interpretacijama objašnjavati, da se pjesnik nije držao pravila o prenošenju naglasaka?

Čini mi se stoga, da Komisija na ovom mjestu nije bila dovoljno širokogrudna i da bi odredba o prenošenju akcenta na proklitiku, kako je iznesena u rečenom članku, bila uzrok mnogih nevolja. Naš naglasak je ne-

obično težak. To najbolje znaju članovi Komisije. Sloboda prenošenja značila bi olakšanje u još jednom dijelu akcenatskih teškoća. Time bi se ozakonila praksa današnjih obrazovanih ljudi, koji su nosioci književnog jezika. Jer književnog jezika u narodu nema. U svakom kraju, pa i u Hercegovini, narodni govor odstupa bar u nečemu od norme, od zakona skupljenih u našim gramatikama.

Kad dublete mogu postojati u drugim kategorijama, zašto ne bi mogle i ovdje? To je područje sa stalnim promjenama u slaganju riječi, gdje prijedlozi dolaze u vezu sa svim mogućim drugim riječima, s najrazličitijim akcenatskim tipovima. Pri određivanju pravila valja paziti na to, da li se ona mogu i ostvariti. Komisija se odlučila za dublete u slučajevima, koji su jednostavniji nego ovaj. Tako se inifinitivi poput izvūći, potrēsti, kako je kod Daničića, mogu izgovarati i s prenesenim akcentom: izvūći, pòtrēsti.

Ne treba zaboraviti, da nije riječ o tome, da se zabace pravilnosti sačuvane iz davnih vremena. Radi se samo o tome, da se dopusti ono, što je novo, što se organski razvija, što ni u čemu ne nagrđuje jezik, što slušamo svaki dan iz usta naših najobrazovanijih ljudi. Ne zaboravimo, da se štokavski govor u posljednjih stotinu godina razvija u sasvim drugim prilikama nego prije toga, dok je, s malim izuzecima, bio jezik seljaka i pastira. On je danas ustaljen u glasovima i oblicima, a u akcentu postaje sve gipkiji, i taj razvoj ne bi trebalo ometati ničim.

Uvjeren sam, da će naša javnost biti zahvalna Komisiji, ako i u pitanju prenošenja akcenta na proklitiku bude širokogrudna, kao što je bila u rješavanju drugih teškoća.

O S V R T I

DR. JOVAN VUKOVIĆ:
GRAMATIKA ZA VII RAZRED
OSMOGODIŠNJIH ŠKOLA.

Izdavačko preduzeće «Veselin Masleša»,
Sarajevo, 1958.

U ljetnim mjesecima godine 1958. završeno je štampanje dviju gramatika hrv. ili srp. jezika, i to za VII. i VIII. razred osmogodišnjih škola u Bosni i Hercegovini. Na prijedlog recenzenata gramatike je odobrio za upotrebu u školama Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu NR BiH.

Ovaj put osvrnut ću se na knjigu za VII. razred. Ona obuhvaća 162 strane. U njoj su obrađena poglavlja o glagolima i glagolskim oblicima (tvorba i značenje)

i o rečenici (prostoju i složenoj). Štampana je latinicom i ijekavskim govorom. Dobro je, što je taj udžbenik štampan ijekavski, jer narod u Bosni i Hercegovini govori ijekavski, osim u zapadnim krajevima, gdje se govori i ikavski.

Gramatika je kao cjelina s naučne strane dobra i bit će dobar i koristan priručnik za nastavnike, ali nije ujedno dobar udžbenik za učenike onih škola, kojima je namijenjena. Knjiga bi po svome sadržaju, a osobito po načinu izlaganja građe pristajala prije u više razrede gimnazije nego u osmogodišnju školu. Vidi se, da ju je pisao sveučilišni profesor, koji je dobar stručnjak, ali se nije umio spustiti na razinu današnjeg učenika osmogodišnje škole.